

Տ. ՏԱՐՈՆ ԱԲԵՂԱ ՂՈՒԼԻԿՅԱՆ

**ՄԱՅՐ ԱԹՈՒԻ ԵՐԿՐՈՐԴ՝
«ԷՋՄԻԱԾԻՆ» ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆԸ**

«Էջմիածին» պաշտոնաթերթը եղավ միջանկյալ և կապող մի հանգույց երկու հանդեսների՝ «Արարատ» և «Էջմիածին» ամսագրերի միջև: Ութսուն տարի առաջ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի միաբանության որոշումով և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գևորգ Ե-ի օրհնությամբ ու քաջալերանքով, 1920 թվականին, Հայաստանի Հանրապետության անկախության պայմաններում, լույս տեսավ Մայր Աթոռի «Էջմիածին» պաշտոնական շաբաթաթերթը՝ գոյատևելով, ցավոք, հունվարի 1-ից մինչև հոկտեմբերի 2-ը և հրատարակվեց միայն տասներկու համար:

«Էջմիածին» շաբաթաթերթի մասին գրեթե տեղեկություններ չկան խորհրդային շրջանի պարբերական մամուլի մատենագիտություններում, տեղեկատու գրականության մեջ: Առաջին անգամ հանդեսը հիշատակվում է, և նրա պարունակած որոշ հրապարակումներ դրվում են գիտական շրջանառության մեջ Սանդրո Բեհբուդյանի «Վավերագրեր Հայ Եկեղեցու պատմության» մատենաշարի հիմնգործի հատորում, որը պարունակում է Մայր Աթոռին վերաբերող արխիվային մեծարժեք փաստաթղթեր Հայաստանի Առաջին Հանրապետության՝ 1918 - 1920 թթ. ժամանակաշրջանից: Թեև շաբաթաթերթը շատ կարճ կյանք ունեցավ, սակայն գտավ իր ընթերցողին թե՛ Հայաստանում և թե՛ նրա սահմաններից դուրս: «Էջմիածին» շաբաթաթերթը փակվեց և տրվեց մոռացության մաս Հայաստանում համայնավար կարգերի հաստատման հետևանքով¹:

Անդրանիկ իսկ համարի առաջնորդողում շեշտվում է այն իրողությունը, որ Հայոց Եկեղեցին, դարերով անքակտելիորեն կապված լինելով հայ ժողովրդի հետ, մոր «աշխարհի արշալոյսի ծէգին», չի կարող անմասն մնալ ու իր բոլոր ուժերը չներդնել՝ «յօզուտ հայ Հանրապետութեան բարգաւաճման և հայ ժողովրդի բարոյական-կրօնական վերածնութեան»²: Այնուհետև «Էջմիածին»-ը անկեղծ ու ջերմ ողջույններ է հղում անկախություն ձեռք բերած ժողովրդին, մանուկ հանրապետությանը և ապա՝ ավետում. «Այժմ, երբ մեր երկրում համեմատաբար տանելի պայմաններ են սկսում, երբ հնարաւորութիւն է առաջ եկել տարիների մղձաւանջից թեթևանալու և կուլտուրական աշխատանքի ձեռնամուխ լինելու, Մայր Աթոռի միաբանութիւնը ձեռնամուխ է լինում հրատարակելու «Էջմիածին» շաբաթաթերթը:... Նա ևս իր հերթին աշխատելու է, որ ամրապնդի այդ ազատութիւնը, որ բարգաւաճի մեր Հանրապետութիւնը, խաղաղ-շինարար կուլտուրայի աշխատանոց դառնայ»³:

¹ Սամվել սրկ. Կիրակոսյան, «ԷՋՄԻԱԾԻՆ» շաբաթաթերթը, ավարտաճառ, Ս. Էջմիածին, Գևորգյան Նոգևոր Ճեմարան, 2000 թ., էջ 3:

² Տե՛ս Վավերագրեր, գիրք Ե, էջ 215-216:

³ Նույն տեղում:

Միաժամանակ շեշտվում է այն իրողությունը, որ մեծ են անելիքները հատկապես հոգևոր-բարոյական ոլորտում, քանի որ *«պատերազմից և յեղափոխությունից յետոյ խաղաղ աշխատանքը խանգարող, վնասակար սովորություններ ծագել են, վտանգալիք բնազդներ: Այդ ամենի դեմ եկեղեցին է, որ պետք է հանդես բերէ իւր բարոյական ոյժը և մեր լքուած, բարոյապէս թուլացած ժողովրդին զգաստութեան ու առողջ բարոյականութեան ճապարհին բերէ»*:

*Այս սկզբունքները պիտի լինին «Էջմիածնի» նպատակը»*⁴:

Նոր շաբաթաթերթն անուշադրության չէր կարող մատնել ժամանակի հասարակական կյանքի կարևոր խնդիրները: Այն պետք է իր խոսքն ասեր և հրապարակ հաներ սեփական սկզբունքները՝ առանց երկմտանքի համաձայնվելով քննադատության ենթարկվելու փաստի հետ, քանի որ *«դրանից կօգտուի մեր ժողովուրդը, մեր երկիրը: Հայ հոգևորականը է և հայ քաղաքացի և իր չափով նա անմասն չի կարող մնալ մեր ժողովրդի, մեր երկրի խոշոր անցուդարձին»*⁵:

Այնուհետև ասվում է, որ Եկեղեցին նաև իր վերաբերմունքը պետք է արտահայտի հասարակական կարևոր խնդիրների հանդեպ՝ ընդգծելով այն իրողությունը, որ, բացի ազգային ցավոտ հարցերից, *«Էջմիածնի»* պետք է ծառայի բուն եկեղեցական սկզբունքներին, որոնք *«Աւետարանի, քրիստոնէական վարդապետութեան հիմնադիր Փրկչի սկզբունքներն են: «Էջմիածնի» իւր կոչումով ու նպատակով այդ սկզբունքներին է ծառայելու և աշխատելու է աւելի ու աւելի տարածել լայն մտքով հասկացուած «Սիրեցես գրնկեր քո իբրև զանձ քո» վսեմ գաղափարը»*⁶:

Անդրանիկ համարի *«Կոի՞ւ թէ համագործակցութիւն»* հոդվածում Գևորգ եպս. Չորեքչյանը, ներկայացնելով Հայոց Եկեղեցու դիրքորոշումը Առաքելախ Հայաստանի հանրապետության հանդեպ, անհիմն է համարում այն մտավախությունները, թե Եկեղեցին կարող է իրեն մրցակից համարել Հայաստանի Հանրապետությանը: Վերջինս համեմատելով Առաքելախ մանկան հետ՝ Քրիստոսի Ս. Ծննդյան պատկերի հետևողությամբ, գեղեցիկ մի համեմատություն է կատարում՝ գրելով, թե Էջմիածնի *«արդեօք Հերովդէսի նման հետապնդելու է Առաքելախ մանկանը օրօրոցի մէջ խեղդելու՝ իւր գահից վախենալով, թէ՛ հաւատացող մոզերի նման պատրաստում է երկիւղածութեամբ երկրպագութիւն տալու»*⁷:

Թե՛ խմբագրականում և թե՛ այս հոդվածում հավաստվում է Հայաստանի Հանրապետությանը սատար կանգնելու Հայոց Եկեղեցու վճռականությունը: Միաժամանակ ընդգծվում է, որ այն չի կարող լինել ի հաշիվ Եկեղեցու բարոյական ըմբռնումների. *«Հայ Եկեղեցին միշտ կմերկացնի իշխողի կամայականությունը, կխարազանէ կեղծն ու սուտը, ցաւակից կլինի տառապեալներին ու վշտակիրներին, պաշտպանը աշխարհի թոյլերին՝ քարոզելով և տարածելով ամենուրեք աստուածային մնայուն ճշմարտութիւնները. մի խօսքով նա գաղափարական դեկավարի պաշտօն կվարէ հայ կեանքում»*⁸:

⁴ Տե՛ս «Էջմիածին» շաբաթաթերթ, 1 Յունուար 1920, N 1, էջ 5:

⁵ Վավերագրեր, գիրք Ե, էջ 217:

⁶ Նույն տեղում:

⁷ Տե՛ս Վավերագրեր, գիրք Ե, էջ 219:

⁸ Նույն տեղում:

Լինելով Մայր Աթոռի պաշտոնաթերթը, «ԷՋՄԻԱԾԻՆ»-ն այսպիսով ներկայացնում է Հայոց Եկեղեցու և մասնավորապես Մայր Աթոռի գործունեությունը, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության կյանքը՝ իր վերաբերմունքն արտահայտելով վարվող արտաքին և ներքին քաղաքականության ամենատարբեր հարցերի վերաբերյալ:

Այսպիսով, «ԷՋՄԻԱԾԻՆ» շաբաթաթերթում հրատարակված նյութերն առավել ընդհանուր դասակարգմամբ բաժանվում են երկու հիմնական խմբի.

1. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության գործունեություն,

2. Հայաստանի Հանրապետությանը վերաբերող և ժամանակի հայ իրականության հետ առնչվող հարցեր:

«Եկեղեցական Քրոնիկոն» և «Լուրեր» վերնագրված խորագրերի ներքո ներկայացվում են Հայոց Եկեղեցու գործունեությունը, Գևորգ Ե Կաթողիկոսին տրված այցելությունները և Մայր Աթոռում տեղի ունեցած պաշտոնական ընդունելությունները, որոնցում արտացոլվում է նաև հանրապետության ընդհանուր իրավիճակը:

Ծաբաթաթերթի առաջին համարում ժամանակագրական ընթացքով ներկայացնելով Հայաստանի անկախացումից մինչև թերթի հրատարակության շրջանն ընդգրկող այս ընդունելությունները՝ «Եկեղեցական քրոնիկոն»-ի՝ խմբագրության ծանուցողական խոսքում ասվում է. «Սուրբ ԷՋՄԻԱԾԻՆը 18-19 թերթին եղել է մեր երկրի քաղաքական անցքերի խոշոր կենտրոններից մեկը, մեր և օտարազգի պետությունների բոլոր ներկայացուցիչները պարտք են համարել այցելելու Ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ, դիտելու Մայր Տաճարը, թանգարանը, մատենադարանը, ներկայանալու Նորին Սրբութեան՝ քաղաքական, հասարակական կարևոր հարցերի մասին մտքերի փոխանակության ունենալու, որոնց առթիվ Նորին Սրբութիւնն հարկաւոր կարգադրութիւններ է արել ժամանակին:

ԷՋՄԻԱԾԻՆի աւանդական սովորութեամբ բոլորն էլ հյուրասիրել են Նորին Սրբութեան կողմից, որի ժամանակ ներկայ է եղել Նորին Վեհափառութիւնը:

Առ այժմ կրասկանաճանք միայն յիշատակելով այն կարևոր այցելությունների անունները, որ 1918-19 թերթին եղել են Մայր Աթոռում և ներկայացել են Նորին Սրբութեան Ամենայն Հայոց Տ.Տ. Գեորգ Ե Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին»⁹:

Նորին Սրբութեանն այցելողները ոչ միայն մեծաթիվ են, այլև ընդգրկում է նրանց գործունեության շրջանակը. Հայոց Հայրապետին այցելում են տարբեր երկրների բարձրաստիճան եկեղեցականներ, զինվորականներ, մախարարներ, դիվանագիտական ներկայացուցիչներ, բարեգործներ: Որքան էլ Եկեղեցու և հոգևորականության հանդեպ ունեցած իր դիրքորոշումը դեռ բացահայտ չի դրսևորում նորանկախ հանրապետությունը, այնուհանդերձ, ըստ քրոնիկոնի ներկայացրած այցելությունների ցանկի, տեղեկանում ենք, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն այն մեծագույն դեմքն է, ում հետ հաշվի են մատուցում թե՛ արտաքին դիվանագիտական այրերն ու արտերկրում բնակվող մեր հայրենակիցները և թե՛ նորանկախ երկրի իշխանությունները:

Առանձնակի հարուստ են «Լուրեր» խորագրի տակ տեղ գտած նյութերը, որոնք, զուտ տեղեկատվական բնույթ ունենալուց զատ, նաև փաստերի, իրադարձությունների, առկա երևույթների, ինչպես նաև Մայր Աթոռ Սուրբ ԷՋՄԻԱԾԻՆի գործունեությունն ի տես աշխար-

⁹ Տե՛ս Վավերագրեր, գիրք Ե, էջ 217:

Ռի ցույց դնելու հավաստագրերն են: Փաստացի վավերագրեր լինելուց բացի, «Էջմիածին» շաբաթաթերթում հրապարակված լուրերը մաս խոսում վկաներ են Հայոց Հայրապետության վարած անկողմնակալ քաղաքականության և հարազատ ժողովրդի հանդեպ Հայոց Հայրապետի տածած հայրական սիրո: Դրանք խոսում են Նորին Սրբության կարգադրությունների, նոր նշանակումների, հայտարարությունների մասին: Միաժամանակ Ռիշատակվում են այն կարևոր միջոցառումները, որոնք տեղի են ունենում Մայր Աթոռում՝ Նորին Սուրբ Օծության հանդիսադրությամբ:

Այս խորագրի ներքո են լույս տեսնում մաս տեղեկությունները Վեհափառ Հայրապետի պաշտոնական այցելությունների մասին, արտացոլվում է միաբանական կյանքը, ինչպես մաս հանդիպում ենք գիտական և մշակութային կյանքին առնչվող տեղեկություններին:

1920 թվականի փետրվարի 8-ի համարում, որ թվով հինգերորդն էր, «*Լուրեր*» խորագրի տակ տեղ գտած նյութերից իմանում ենք ժամանակի ազգամիջյան փոխհարաբերությունների, ինչպես մաս հայերի և քրդերի ներկայացուցիչների՝ Հաշտարար կոնֆերանսի նախագահ Կլեմենսին ուղարկած տեղեկության մասին, որում հատկապես մատնանշվում է, որ թրքական կառավարության տիրապետությունից ազատագրումը շահավետ է թե՛ հայերին և թե՛ քրդերին. «*Մենք բոլորովին համաձայն ենք միասին խնդրել հաշտարար կոնֆերանսից, որ կազմի համաձայն ուղղության սկզբունքների միացեալ Անկախ Հայաստան, Անկախ Բիրդիստան մեծ պետությանց աջակցությամբ, որը շարունակելու է երկու ազգերի բաղձանքները լսելուց յետոյ, որպէսզի մա կարողանայ տալ մեր երկրներին մրանց վերաշինության շրջանում իր տնտեսական, տեխնիկական օժանդակությունը*»¹⁰:

Թարունակելով իրենց ասելիքը՝ պաշտոնական փաստաթղթի հեղինակներն անդրադառնում են մաս վիճելի տարածքների հարցին, ապագա երկու երկրների սահմանների որոշմանը՝ շեշտելով, որ անկախ ամեն ինչից, իրենք կենթարկվեն հաշտարար կոնֆերանսի վճիռներին՝ համոզված լինելով, որ մրա վճիռը Ռիմնված կլինի արդարության և իրավունքի վրա¹¹:

Պակաս հետաքրքրական տեղեկություններ չեն պարունակում մաս հետագա համարներում «*Լուրեր*» խորագրի տակ տեղ գտած հակիրճ հաղորդագրությունները, որոնք բազմաբովանդակ են և արժեքավոր: Հատկանշական է, որ դրանք առնչվում են ոչ միայն Մայր Աթոռ և պետություն փոխհարաբերություններին, այլև ընթերցողին են ներկայացնում հակիրճ տեղեկություններ Հայոց Հայրապետի պաշտոնական այցելությունների, կատարած տնօրինությունների ու հայտարարությունների, գլխավորած հանդիսությունների, միաբանության ուղերձների և այլնի մասին:

Հատկանշական է Գևորգ Ե Կաթողիկոսի՝ Հայաստանի անկախության առիթով կառավարությանը հղած հեռագիրը, որ հրատարակվել է շաբաթաթերթի փետրվարի 1-ի համարում. «*Լսեց Աստուած քաղմաշարչար ազգիս և համայն հոգևորականութեան առթոքը ու պարզեց քաղաքական անկախութիւն:*

¹⁰ Տե՛ս Վավերագրեր, գիրք Ե, էջ 307:

¹¹ Նույն տեղում:

Ողջունում եմ Հայաստանի քաղաքական զինուորությունը և սիրելի հայ ժողովուրդը և աղօթում եմ Բարձրելոյն որ արժանացնէ տեսնելու Մասիսի գլխին հայկական դրոշակի ծածանումն ու Միացեալ մեծ Հայաստանի հաստատությունը:

Կեցցէ անկախ Հայաստան»¹²:

Հայոց Հայրապետի հետագիրը, սակայն, անպատասխան չի մնում: Նորին Սրբությանն ուղարկած պատասխան հետագրում անհանգստացնող հարցերից զրոյս է. «Այսօր՝ դարասուր երազներից յետոյ, անցնելով կատարած իրողութեանը, Հայոց աշխարհը մեծ պէտք է զգում դառնալու դէպի Էջմիածին: Այնտեղ հանգչում են մեր նուիրական զգացմունքները, և այդ սրբազան կամարների տակ միշտ պատուսպարել են և մեր աղօթքը և մեր մայրենի մրմունջը: Հայի իդէալները միշտ անբաժան կմնան մորա ծերուկ եկեղեցու հետ, իսկ հայոց հայրապետությունը պէտք է լինի այն մնայուն անձեռմխելի, որի առաջ որդիական մեծ պատկառանքով կխոնարհուի ամեն մի հայ:

Կեցցէ այսօր հայությունը և մորա յետ անբաժան մեր Սրբազնագոյն Կաթողիկոսը»¹³:

Պաշտոնաթերթում առանձնակի տեղ են զբաղում հայրապետական կոնդակները, ինչպես նաև քույր Եկեղեցիների հետ ունեցած թղթակցությունները, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի ուղևորությունների, պաշտոնական հանդիպումների ու հովվապետական այցելությունների նկարագրությունները:

Գևորգ Ե Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնության Կոնդակը, ուղղված հայ ժողովրդին՝ հանուն հայրենիքի պայքարի դուրս գալու կոչով, մի յուրօրինակ պատգամ է՝ հորից զավակներին: Հայրենիքի պայծառ հորիզոնը կրկին մթնել է, խաղաղ կյանքը՝ մորից խանգարվել: Արյունաքամ ժողովուրդը «սահմանների վրա տեղահան բաց երկնքի տակն է մնացեր. մեր սահմանների վրայ մորից գոռում են թնդանօթներն, դարձեալ երկու տարի առաջույց մղձաւանջը տիրեր է ամենուրեք և ամենքի բերնից լսում է՝ գալիս է թշնամին»¹⁴:

Ծարունակելով միտքը՝ Հայոց Հայրապետը հարազատ ժողովրդին արիության կոչ է անում, որպեսզի քաջությամբ դուրս գան «հայրենիքից և ազատությունից զրկել և Իսրայէլի մնան մեր ոսկորներ անապատի մէջ ցիր ու ցան անել» ցանկացող թշնամու դեմ: Ապա համեմատությանը հետևում է հայոց հերոսական անցյալին խիստ համահունչ հարցը՝ «Ինչ ես մտածում դու անել. կուել քաջաբար և մեռնել հերոսաբար, թէ յափտենական ստրուկ դառնալ կամ պարանոցի թշնամու սրի առաջ պարզել և ոչնչանալ»:

Ամենայն Հայոց Հայրապետն իր արիասիրտ զավակներին՝ մեծ հայաստանցիներին, կարնեցի, մշեցի, սասունցի, Վասպուրական աշխարհի մոկացի, շատախեցի, Ռշտունյաց և Խիզանի առյուծներին ուղղված դաշտ է կոչում՝ քաջալերելով Ս. Վարդանանց անվեհեր ոգով: Կանչում է նաև հայոց փոքրիկ հոտի փոքր հովիվներին, հայ ուխտապահ երեցների՝ հնչեցնել եկեղեցիների զանգակները, վերցնել Ս. Խաչը և Ս. Ղևոնդյանց օրհնակով մտնել հայոց բանակի շարքերը, որպեսզի այս կերպ խրախուսեն իրենց զավակներին, հայ քաջարի զինվորին և «թող տեսնի մա իւր կողքին և ոգևորուի հայրենիքի և սրբութեան

¹² Տե՛ս Վավերագրեր, գիրք Ե, էջ 284:

¹³ Նույն տեղում, էջ 287:

¹⁴ Տե՛ս Վավերագրեր, գիրք Ե, էջ 481:

սիրովն ու կրակովն»:

Հուզիչ են Հայրապետական կոնդակի վերջին խոսքերը: «Գնա՛, հայ ժողովուրդ, գնա՛ հաւատով դէպի մարտի դաշտը, քեզ օգնական Փրկչի սուրբ Խաչը, քեզ պահապան մեր Ս. Լուսաւորչի հզօր Աջը և քեզ ուղեկից Հայոց Հայրապետի աղօթքն ու արտասուքը»¹⁵, - այսպէս է պատկերում իր կոչը Նորին Սրբություն Գևորգ Ե Կաթողիկոսը սրբատառ կոնդակում:

Քիչ չեն մասնաւոր լուրերը, որոնք ընթերցողին ծանուցում են տեղական իշխանությունների գործունեության մասին: Առանձին հայտարարությունների և ազդերի օգնությամբ տեղեկացվում են կատարվելիք իրադարձությունները, կարևոր լուրերը, հիշարժան միջոցառումները:

Մահախոսականներն ու մահազդերը ևս, թեև ոչ մեծ բաժնով, այնուհանդերձ տեղ են գտնում շաբաթաթերթի էջերում և դառնում յուրօրինակ տեղեկատվական աղբյուրներ, որոնք ևս գրավում են ընթերցողի ուշադրությունը:

Հայաստանի առաջին հանրապետության գոյության երկամյա կարճատև ժամանակահատվածում, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի ձեռնարկած շատ գործեր, այդ թվում և «Էջմիածին» շաբաթաթերթի հրատարակումը, իր էջերում տեղ գտած բազմաթիվ հոդվածներով, նոր շունչ էին բերում ինչպէս Հայոց Եկեղեցուց ներս, այնպէս էլ աշխարհիկ կյանքում՝ նպաստելով հայրենամիտ յուրաքանչյուր նախաձեռնության բարեհաջող ընթացքին:

Եկեղեցական հարցերից զատ՝ «Էջմիածին» շաբաթաթերթի էջերում բազմաթիվ են այն հոդվածներն ու հրապարակումները, որոնք նվիրված են քաղաքականությանը, հայագիտությանը, արվեստին, կրթա-դաստիարակչական խնդիրներին: Հայաստանի Հանրապետությանը վերաբերող և ընդհանրապէս ժամանակի հայ իրականության հետ առնչվող հարցերը քննվում, լուսաբանվում, մանրամասնվում են հոգևոր և Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու ավանդույթի տեսանկյունից՝ բարոյագիտական որոշակի չափանիշներից ելնելով:

Առանձնակի անդրադառնալով պաշտոնաթերթի նպատակներին՝ դեռևս անդրանիկ համարում հնչեցվում է մի հիմնական գաղափար. «Հայ ժողովրդի բարոյալքումը մեծ է. նրա մեջ բուն են դրել պատերազմից ու յեղափոխությունից յետոյ խաղաղ աշխատանքը խանգարող, վնասակար սովորություններ, ծագել են վտանգաւոր բնագոյներ: Այդ ամենի դէմ եկեղեցին է, որ պէտք հանդէս բերէ իւր բարոյական ոյժը և մեր լքուած, բարոյապէս թուլացած ժողովրդին զգաստութեան ու առողջ բարոյականութեան ճանապարհին բերէ: Այս սկզբունքները պիտի լինին «Էջմիածնի» նպատակը»¹⁶:

Այսպէս՝ «Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութիւնը» խմբագրականը նվիրված է Փարիզի վեհաժողովում Հայաստանի անկախության ճանաչմանը: Ի տարբերություն ժամանակի մյուս շատ պարբերականների և կուսակցությունների, Մայր Աթոռի պաշտոնաթերթն այնքան էլ մեծ խանդավառությամբ չի արձագանքում այս ճանաչմանը, գտնելով, որ ընդհանուր քաղաքական մասն ճանաչումը իրական երաշխիքներ չի տալիս և ոչ էլ հստակ սահմանագծումներ է կատարում:

¹⁵ Նույն տեղում:

¹⁶ «Էջմիածին» շաբաթաթերթ, Խմբագրական, 1 Յունուար 1920, N 1, էջ 3:

Ծաբաթաթերթի՝ 1920 թվականի հունվարի 1-ի համարում ասվում է. «Հասարակական կեանքը մի ամբողջությամբ է և եկեղեցին նրանից անկախ չէ, այլ նրա մէջ է ու նրա հետ է ապրում: Բնականաբար «Էջմիածինը» անուշադիր չի կարող թողնել մեր հասարակական կեանքի կարևոր խնդիրները: Նա պետք է իր խօսքն ասէ, իր սկզբունքը հրապարակ հանէ»¹⁷:

Ծաբաթաթերթում առանձնակի տեղ են զբաղում նաև հայագիտական և գրականագիտական հոդվածները: Իրենց աշխատություններով հանդես են գալիս Մեսրոպ Եպիսկոպոս Տեր-Մովսիսյանը և Հայկ Աճեմյանը: Գրախոսական հոդվածներով պաշտոնաթերթն անդրադառնում է Եզնիկ վարդապետի և Հայկ Աճեմյանի հեղինակած մի քանի գրքերի:

Հոգևոր խորքով և անցյալի ավանդույթների հաշվառմամբ առանձնանում են անգամ գյուղատնտեսությանը և հողային իրավունքին նվիրված հոդվածները, որոնցում ներդաշնակորեն զուգակցվում են ժամանակի եվրոպական փորձը և հայկական գյուղացիական ավանդական կացութաձևի համադրումը: Արսեն Ծայրագույն Վարդապետի «Հողային հարցի լուծումը Հայաստանի Հանրապետության մէջ» հոդվածում մանրամասնորեն վերլուծվում է ոչ միայն հողային հարցը, այլև առանձնակի ուշադրություն է դարձվում Հայաստանի տարածքի բնակլիմայական բաժանումներին, մշակվող բույսերի առավել բերքատու շրջաններին և մի շարք այլ հարցերի:

Ժամանակը, սակայն, նպաստավոր չէր նաև «Էջմիածին» պաշտոնաթերթի հրատարակության համար: 1920 թ. փետրվարի քսաներեքի գրությամբ խմբագրական խորհուրդը դիմում է վանական խորհրդին, որ, նյութական ծախսերը և ընթերցողների թվի նվազումը հաշվի առնելով, թերթը ոչ թե ամեն շաբաթ հրատարակվի, այլ միայն այն ժամանակ, երբ կարևոր նյութեր կան, այսինքն՝ նվիրված լինի նշանակալից իրադարձություններին և դեպքերին¹⁸: Չնայած այս ծախսերին, հաջորդ համարը լույս է տեսնում 1920 թ. մարտի յոթին: Մյուս համարների հրատարակությունը, սակայն արդեն պայմանավորված էր տեղի ունեցած որոշակի իրադարձություններով: Այսպես՝ մայիսյան համարը տպագրվում է ամսի քսանութին և ամբողջապես նվիրվում Հայաստանի անկախության երկրորդ տարեդարձին, սեպտեմբերի ութի համարը՝ Սևրի դաշնագրին: Հոկտեմբերի չորսին տպագրված վերջին համարը պայմանավորված էր թուրքական բանակի՝ 1920 թվականի սեպտեմբերյան հարձակմամբ և ամբողջապես նվիրված էր օրվա հրամայականին՝ Հայրենիքի պաշտպանությանը: Հանուն Հայրենիքի ազգովին զինվորագրվելու է կոչում Գևորգ Ե Կաթողիկոսի կոնդակը: Թերթի՝ «Մի կամք, մի հոգի» խմբագրականն իսկ մի մարտակոչ է հիշեցնում: Նույն ոգով են գրված դասալքության դեմ ուղղված Գարեգին Եսա. Հովսեփյանի «Մեր թշնամիները» և Արսեն Ծայրագույն Վարդապետ Ղլտճյանի «Հայրենիքը վտանգված» հոդվածները, որոնք բոլորը «Էջմիածին» շաբաթաթերթի ընդհանուր ոգուն համահունչ ծառայում են արտաքին մարտահրավերների դեմ անհավասար մաքառման ելած Հայաստանի Հանրապետության ազգային-հոգևոր զորացմանը:

¹⁷ Վավերագրեր, գիրք Ե, էջ 216:

¹⁸ Տե՛ս Վավերագրեր, գիրք Ե, էջ 329-330: